

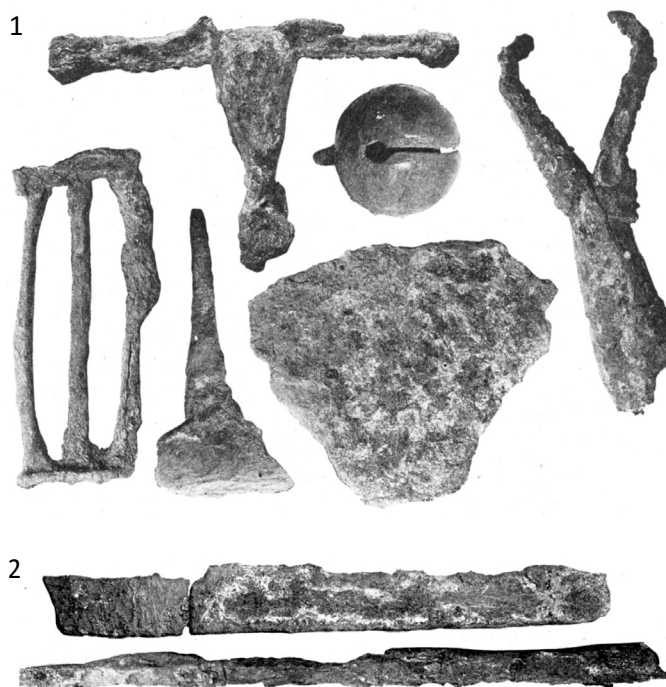
POZNÁMKA K „DEPOTU“ Z KNĚŽMOSTU, OKR. MLADÁ BOLESLAV

Michal Lutovský

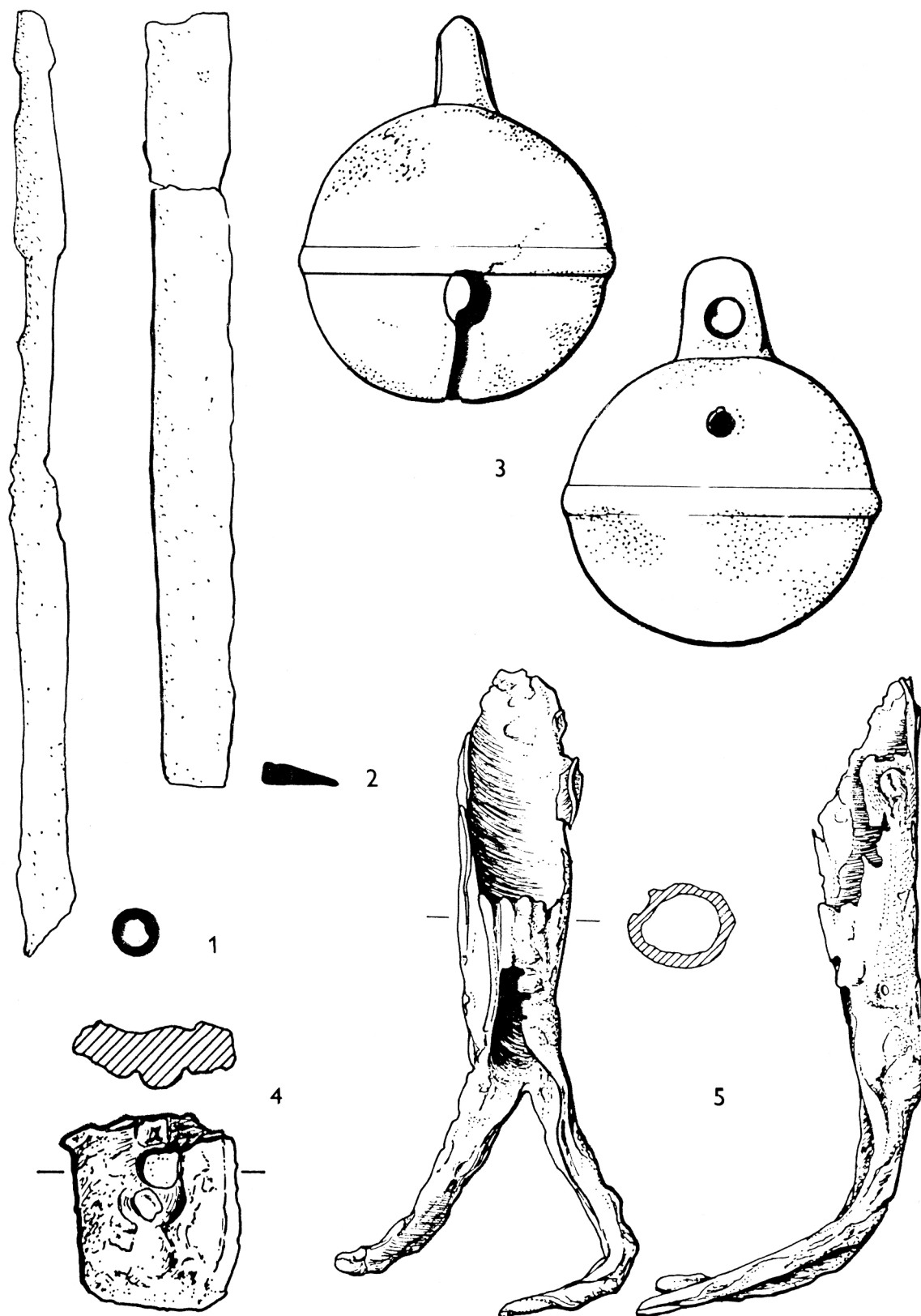
Depoty raně středověkého železného náradí, nástrojů, vzácněji též zbraní a výstroje patří v Čechách – na rozdíl například od moravského území – k poměrně řídkým nálezům. Nelze se tudíž divit, že badatelskou pozornost přitahují i poměrně sporné kumulace náčiní bez jakýchkoli nálezových okolností; nechtěným výsledkem jsou pak nepřesnosti či omyly, které postupem doby upevňují své pozice v archeologické literatuře. Příkladem může být i údajný raně středověký depot nalezený za neznámých okolností před druhou světovou válkou v katastru obce Kněžmost na Mladoboleslavsku. Tomuto nálezu, jeho cestě archeologickou literaturou a zaslouženému konci je věnováno následujících několik odstavců.

Prvotní publikací kněžmostského hromadného nálezu je článek „Slovanský pravěk libereckého kraje“ z pera Rudolfa Turka. Byl napsán v roce 1951, vyšel však až o řadu let později (Turek 1958). Jedním ze stručně pojednávaných raně středověkých nálezů ze severu Čech byly i předměty z Kněžmostu: „Záhadný je i další nález (prvním je hrob s rolníčkami z Českolipska, jehož raně středověké stáří bylo nedávno rovněž vyvráceno, cf. Peša – Jenč 2004, pozn. aut.) nomádského rázu z Kněžmosta, uložený již řadu let v Národním muzeu, o jehož nálezové situaci ničeho nevíme; zdá se, že to byl hromadný nález železných předmětů. Vedle zlomku čepele jednobřité šavle, štíhlého dlouhého hrotu kopí, zlomků uzdy a stupátka třmene, jež se vesměs jasně hlásí k nomádskému východu, obsahoval nález i velký plochý železný zlomek, tvarem poněkud připomínající válečné sekery západního typu, zlomek zahnutého lopatkovitěho nástroje a vidlicový hák neznámého účelu; kromě železných předmětů byla tu i bronzová rolnička z koňského postroje, jejíž velký rozměr by svědčil pro datování do doby mladší než keszthelyský typ, nejdříve do 9. století“ (Turek 1958, 5; text byl doplněn dvěma fotografiemi předmětů, navzájem v odlišném měřítku – zde společně obr. 1). V témže odstavci jsou pak zmiňovány i dva další depoty, o jejichž raně středověké dataci samozřejmě není pochyb – třmeny z Prachovských skal a hromadný nález z Plužné.

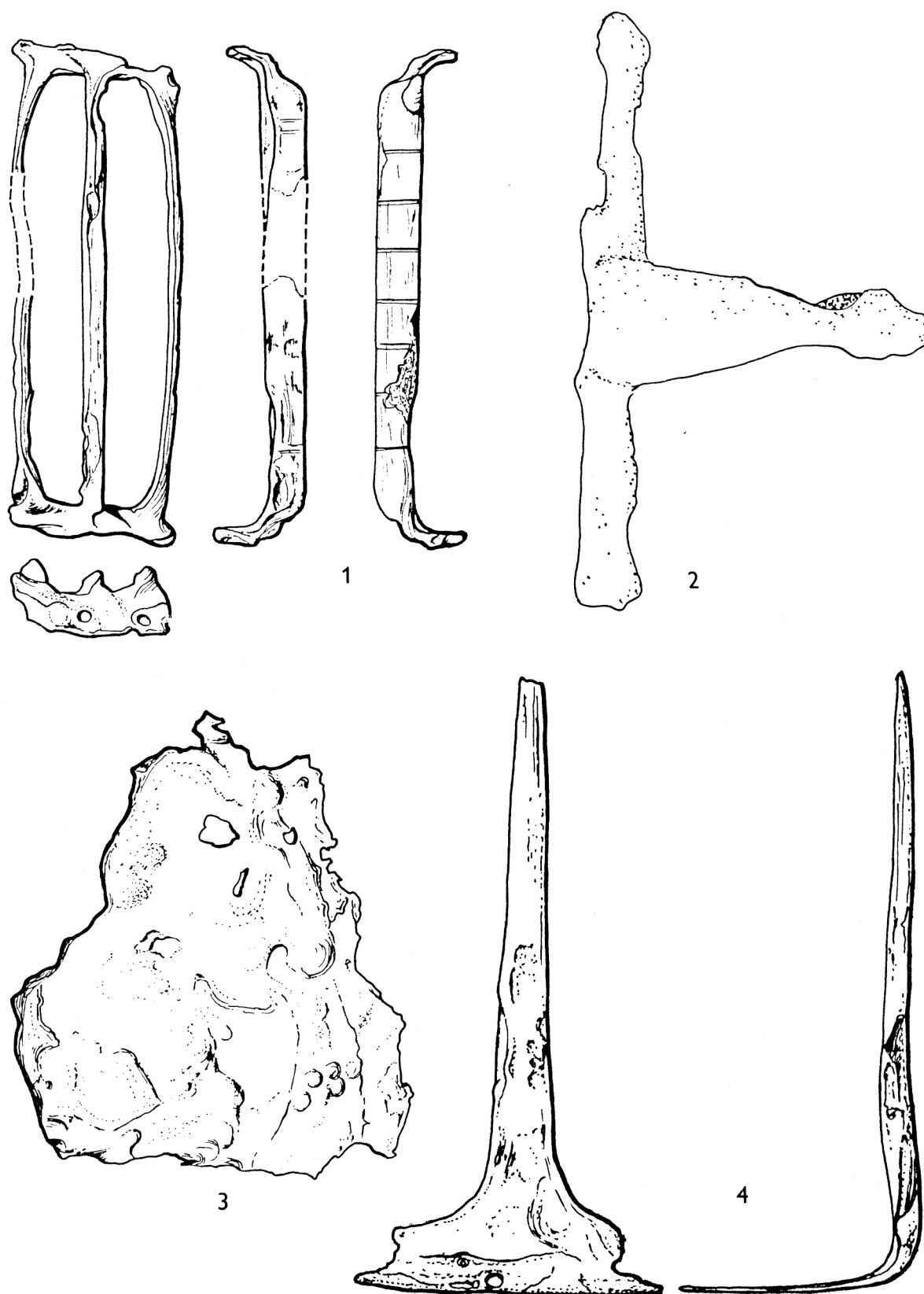
Není vyloučeno, že Rudolf Turek od tohoto prvotního, celkem jasného kulturního určení kněžmostského nálezu časem ustoupil – depot totiž není zmiňován ani v následné Turkově syntéze z roku 1963, ani ve studii, která, byť z jiného pohledu, pojednává i o nálezech z regionu, jehož se týkal článek z roku 1958 (Turek 1968; nález pouze zmíněn na mapě na obr. 1). Jistá míra Turkových pochybností se odráží i ve skutečnosti, že předměty z Kněžmostu nevešly v Národním muzeu do příslušné muzejní evidence. Nález byl však v roce 1958 každopádně uveden v odbornou literaturu a če-

Obr. 1. Kněžmost, okr. Mladá Boleslav.
Fotografie „depotu“ z původní publikace
(Turek 1958, obr. 35 a 37): 1 – rolnička, dvojitý
háček, údajná postrnice uzdy, zlomek sekery,
třmene a lopatkovitěho nástroje;
2 – údajné zlomky šavle a kopí

Obr. 2. Kněžmost, okr. Mladá Boleslav. 1 – zlomek údajného kopí; 2 – zlomky údajné šavle; 3 – rolnička; 4 – fragment s nýtem (v původní publikaci neuváděný); 5 – dvojitý hák s tulejkou (1, 2, 4, 5 – železo, 3 – bronz?). Č. 1 a 2 kresleno patrně podle fotografie z původní publikace. Č. 3, 4 – zobrazeno v poměru 1 : 1, č. 1, 2 a 5 zobrazeno 1 : 2. Podle N. Profantové 1992, Tafel 3

Obr. 3. Kněžmost, okr. Mladá Boleslav. 1 – zlomek údajného třmene; 2 – údajná postranice uzdy; 3 – trojúhelníkový předmět (podle R. Turka patrně zlomek sekery); 4 – lopatkový nástroj (1–4 – železo). Č. 2 - kresleno patrně podle fotografie z původní publikace. Č. 1–3 zobrazeno v poměru 1 : 1, č. 4 zobrazeno 1 : 2. Podle N. Profantové 1992, Tafel 4

Obr. 4. Kněžmost, okr. Mladá Boleslav.
Novověká rolnička o průměru 5 cm

kal na své další ukotvení – logicky se mu ho muselo dostat v souhrnné práci o depotech z pera Andrey Bartoškové (1986, 20), kde jsou předměty poprvé uvedeny i s rozměry (u rolničky s chybnými), jejich identifikace ovšem vychází z prvotního Turkova určení; opět zde nacházíme zlomek nomádské šavle, nomádského kopí, stupadlo třmene atd. Definitivního kulturního zařazení se pak kněžmostskému nálezu dostalo v roce 1992, kdy včetně nového popisu a nově pořízených kreseb (zde *obr. 2 a 3*; některé nálezy se ovšem mezitím ztratily, kopí, šavle a uzda byly pouze překresleny z původních fotografií v Turkově publikaci, velikost jejich zobrazení byla patrně odvozena z popisů A. Bartoškové) vstoupil do soupisu nálezů avarského původu z oblastí severně od kaganátu, vypracovaného Naďou Profantovou (1992, 661, Taf. 3 a 4). Interpretace předmětů zůstala zachována, pouze dvojitý hák (*obr. 2:5*) byl označen jako vinařská motyka („Winzerhacke“ s otazníkem) a jeden z neidentifikovatelných železných zlomků (*obr. 3:3*, podle R. Turka patrně část sekery) datován do pozdní doby avarské III (rovněž s otazníkem). Vše tak bylo náležitě zpečetěno; koneckonců i autor těchto řádků má na dalším „zabetonování“ názoru o raně středověkém (a ještě navíc nomádským) původu nálezů z Kněžmostu svůj neza-

nedbatelný podíl (Lutovský 2001, 128; Beranová – Lutovský 2009, 123, 151, 170, 398). V literatuře se maximálně objevilo zpochybnění charakteru nálezů jako depotu (Bubeník 1998, 128), ovšem pouze vzhledem k absenci nálezových okolností; pokud existovaly výraznější pochybnosti o datování či kulturním určení, nechal si je každý ze zúčastněných archeologů pro sebe.

Pobídkou k níže uvedenému jednoznačnému odmítnutí raně středověkého původu předmětů z Kněžmostu se staly publikace nových nálezů rolniček v jižních Čechách, které přesvědčivě zařazují velké rolničky se středovým žebrem, otvory v horní polovině a vrtaným závěsným ouškem do novověku (Polách 2009; Fröhlich – Chvojka – Michálek 2010; tam i bližší argumentace, pojednání o funkci rolniček atd.). Jenže právě ona velká rolnička (o průměru 5 cm) s žebrem, otvorem a vrtaným ouškem (*obr. 2:3; 4*) byla od počátku jediným předmětem, který podivnou skrumáž kovových fragmentů z Kněžmostu držel pohromadě a dával jí jakýsi punc starobylosti – lze se domnívat, že to byl právě tento předmět, který ovlivnil prvotní zájem o celý nález a jeho předání do Národního muzea. Snad to také byla rolnička, která přivedla R. Turka k názoru o nomádském původu nálezů – šavli ani třmen by přece jinak nikdo v nalezených předmětech určitě nehledal. Ostatně i údajné „kopí“, které má při zachované (neúplné) délce téměř 30 cm vnější šířku tulejky 1,8 cm (!), je jako zbraň nepoužitelné.

Raně středověké depoty obsahují sice občas předměty fragmentární, poškozené, určené k překování. Vždy se však v jejich skladbě vyskytují zároveň artefakty, které si zachovaly svůj vzhled a zpětně tak dovolují kulturní zařazení nálezů. V Kněžmostu tomu tak není, nomádský ba ani raně středověký původ nelze hodnověrně přiřknout žádnému z nalezených fragmentů. Nechci se zde rozhodně pouštět do reinterpretace jednotlivých předmětů, nejsem odborníkem na novověké zemědělské nářadí; věřím, že badatelé s touto specializací by si jistě s většinou předmětů věděli rady.

Závěrem tohoto stručného zamyšlení si tedy dovolím konstatovat, že železné fragmenty, které byly spolu s velkou rolničkou z barevného kovu nalezeny před druhou světovou válkou kdesi v Kněžmostě, nejsou raně středověkým depotem, ale souborem zlomků novověkého zemědělského či řemeslného náčiní. Šlo-li skutečně o hromadný nález, či zda byly předměty shromážděny jiným způsobem, není už v tuto chvíli podstatné.

LITERATURA

- Bartošková, A. 1986: Slovanské depoty železných předmětů v Československu. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně 13/2. Praha.
- Beranová, M. – Lutovský, M. 2009: Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století. Praha.
- Bubeník, J. 1998: Hromadné nálezy železných předmětů, in: Bubeník, J. – Pleinerová, I. – Profantová, N., Od počátků hradišť k počátkům přemyslovského státu, Památky archeologické 89, 104–145 (128–129).
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. – Michálek, J. 2010: Nálezy rolníček v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, v tisku.
- Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Peša, V. – Jenč, P. 2004: Jak je starý tzv. nomádský hrob z Ralska-Židlochovic na Českolipsku? In: Archeologické výzkumy v Čechách 2003. Sborník referátů z informačního kolokvia. Zprávy České archeologické společnosti-Supplément 56. Praha, 26–27, obr. 6.
- Polách, J. 2009: Nové nálezy bronzových rolníček v jižních Čechách, Výběr – Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 46, 155–174.
- Profantová, N. 1992: Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. In: Daim, F. (Hrsg.), Awarforschungen 2. Wien, 605–778.
- Turek, R. 1958: Slovanský pravěk libereckého kraje, Sborník Severočeského muzea-Historia 1, 124–145.
- Turek, R. 1963: Čechy na úsvitě dějin. Praha.
- Turek, R. 1968: K problému západních Charvátů. In: Jażdżewski, K. (ed.), Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus. Wrocław-Warszawa-Kraków, 395–409.

**BEMERKUNG ZUM „HORTFUND“ AUS KNĚŽMOST,
BEZ. MLADÁ BOLESLAV**

Der vorliegende Beitrag ist dem angeblichen frühmittelalterlichen Hortfund, der unter unbekanntenen Bedingungen vor dem zweiten Weltkrieg im Kataster der Gemeinde Kněžmost in der Region Mladá Boleslav aufgefunden wurde, gewidmet. Zuerst wurde er als Hortfund des nomadischen Ursprungs im Jahre 1958 (R. Turek) publiziert. Die weitere Konkretisierung brachten dann Arbeiten von A. Bartošková im Jahre 1986 sowie von N. Profantová im Jahre 1992. Eine Schelle, welche die ursprüngliche Interpretation und die Datierung beeinflusste, ist nunmehr in die Neuzeit datiert (Polách 2009; Fröhlich – Chvojka – Michálek 2010). Der Fund aus Kněžmost stellt daher vermutlich einen Fundkomplex von neuzeitlichen landwirtschaftlichen Geräten dar.

Abb. 1. Kněžmost, Bez. Mladá Boleslav. Foto vom „Hortfund“ aus der ursprünglichen Publikation (Turek 1958)

Abb. 2. Kněžmost, Bez. Mladá Boleslav. 1 – Bruchstück der angeblichen Lanze; 2 – Bruchstücke des angeblichen Säbels; 3 – Schelle, 4 – Fragment mit Niet; 5 – Doppelhaken mit Tülle (1, 2, 4, 5 – Eisen, 3 – Bronze?). Nr. 1 und 2 wurden vermutlich nach dem Foto aus der ursprünglichen Publikation gezeichnet. Nr. 3, 4 – 1 : 1, Nr. 1, 2 und 5 – 1 : 2. Nach N. Profantová 1992, Tafel 3

Abb. 3. Kněžmost, Bez. Mladá Boleslav. 1 – Bruchstück des angeblichen Bügels; 2 – das angebliche Seitenstück des Zaumes; 3 – der dreieckige Gegenstand (nach R. Turek – Bruchstück der Axt vermutlich); 4 – Schaufelgerät (1–4 – Eisen). Nr. 2 – vermutlich nach dem Foto aus der ursprünglichen Publikation gezeichnet. Nr. 1–3 – 1 : 1, Nr. 4 – 1 : 2. Nach N. Profantová 1992, Tafel 4

Abb. 4. Kněžmost, Bez. Mladá Boleslav. Schelle aus der Neuzeit (Durchmesser: 5 cm)